

TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN ARASINDA ÇEVRE KORUMA ALANINDA İŞBİRLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Eyüp ZENGİN

(Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Türkiye)

1. GİRİŞ

Çevre sorunları dünyanın pek çok yerinde, bu arada Türkiye ve Azerbaycan'da son yirmi yılda güncel yaşama girmiş konumdadır. Ormanların tahribi ve erozyon sorunu, hızlı nüfus artışı, düzensiz şehirleşme ve yeşil alanların eksikliği, kıyıların bozulması, sanayide kullanılan kimyasal maddelerin insan sağlığına etkisi, nükleer enerji ve termik santrallerle ilgili sorunlar sadece Türkiye ve Azerbaycan'da değil, dünyanın pek çok ülkesinde çözümleri aranan sorunlar haline gelmiştir.

Hızla artan dünya nüfusu ve doğal çevrenin yok edilmesi tehlikesi, uluslararası ortamda çevre kirliliğinin çözümüne ilişkin artan endişeler ulusları çözüm yolunda örgütlenmeye yönlendirmiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulusların gündeminde sürdürülebilir kalkınma kavramı yer almaya başlamıştır.¹

Yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre baskıları ile ekolojik süreçlerin bozulması tehlikesi bugün insanlık için en büyük ortak endişedir. Ekolojik süreçlerin korunması ve sürdürülmesi insanlığın her türlü konforunun temini ve rahat yaşam standartlarının sağlanabilmesi açısından zorunludur. Ancak, ekolojik ortamın korunması ve sürdürülmesi ile sağlıklı bir hayat, ekonomik refah ve kalkınma temin edilebilir. Bunun yanında, her türlü hizmeti insanın emrine sunmakta olan turizmin, olanaklarının değerlerini yitirmeksizin sürdürülebilmesi tüm çevresel değerlerin korunması ve yaşatılması ile doğrudan ilişkilidir.²

Tarih boyunca insanlar doğal kaynakların sınırsız olarak bulunabileceğini düşünmüşlerdir, bu ise ekonomistlerin uzun yıllar çevre sorunlarını görmezlikten gelmelerine yol açmıştır. İnsanların mutluluk hırsı, tüketimle ilişkili olarak doğa ve ekonomi arasındaki dengeyi doğanın aleyhine bozmuş,

¹ Derya Altunbaş, "Uluslar arası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış," Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1-2, Yıl 2003-2004, s. 103-118 <http://biibf.comu.edu.tr/v2/YBD/makale/daltunbasmakale.pdf>,

² Fuat Gündüz, "Çevre Ve Turizmin Sürdürülebilirliği," Planlama 2004/1, s. 58-66

doğal çevrenin tahribatının yanı sıra açlık ve fakirlik hızla ilerlemiştir.³ Ekonomik politikaların gündemi; ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, işsizliğin önlenmesi veya enflasyonun kontrol altına alınmasıydı. Daha sonra bu politikaların doğal çevre üzerinde yaptığı tahribat gözlenmiş, gelecek nesillerin yararlanabileceği doğal çevre ve imkanların azalabileceği mesajları alınmaya başlanmıştır.⁴

Diğer yandan teknolojik gelişmelerin sürdürülebilir kalkınmaya olumlu yönde katkıları olacağı inancı hakimdir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin doğal kaynakların daha verimli kullanımı ve tükenmekte olan kaynaklara alternatifler bulunması yönünde yeni olanaklar sağladığı bir gerçektir. Enerji gereksinimini tükenen fosil yakıtlar yerine yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla karşılamak, fosil yakıtların kullanımında (üretim sürecinde verimliliği yüksek teknolojilere yönelmek), atıkları geri kazanmak, biyoteknoloji gibi jenerik teknolojilerle insan yapısı hammaddeler oluşturmak ya da tarımsal üretim süreçlerini kontrol edebilmek vb. birçok gelişme ortaya çıkmaktadır. Ancak, teknolojik açıdan dışa bağımlı ve dış borç yükü altındaki gelişmekte olan ülkelerin söz konusu teknolojilere erişebilmesinin önünde önemli engeller olduğu da açıktır.⁵

Çevre sorunları birden bire ortaya çıkmamış, zaman içinde birikerek varlığını duyurmuştur. Çevrenin kirlenmesi ya da bozulması, çevreyi oluşturan öğelerin bu süreç içinde giderek niteliğinin değişmesi, değerinin yitmesidir. İnsan faaliyetleri sonucunda çevreye verilen zararlar, doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde başlangıçta fark edilmemiş, hatta çevrenin zamanla bu kirliliği yok edeceği kanısı yaygınlaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti; İki ülke halkları arasında dostane ilişkileri güçlendirmek ve çevreyi korumak amacıyla işbirliğini geliştirmek yolundaki isteklerini ifade ederek; Çevre koruma alanında Türkiye ile Azerbaycan'ın her ikisinin de taraf olduğu Sözleşmelerden kaynaklanan bölgesel ve uluslar arası taahhütlerin yerine getirilmesi için ikili işbirliğinin güçlendirilmesinin önemini not ederek, Aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır.

Ayrıca, doğal imkanlar kadar nüfusun yerel dağılımı da önemlidir. Bunun en güzel örnekleri Türkiye ve Azerbaycan'da yaşanan kentleşme hızlarıyla kalabalıklaşan büyük kentlerde görülen büyük boyutlu çevre tahribinde yaşanmaktadır. Bu gibi yerlerde hâlen kullanılan atık teknolojileri, atıkları bir

³ H. Hüseyin Çalı, "Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye'deki Gelişimi,"

<http://www.caginpulisi.com.tr/21/48-49-50.htm>, 20.10.2007, Çağın Polisi Dergisi, Yıl 2, Sayı 20, Ağustos 2003.

⁴ Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu, TÇSV Yayınları, Ankara, 1989, s:71-97.

⁵ Ethem Torunoğlu, "Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar," TÜBİTAK Vizyon 2023, Panel İçin Notlar, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf, 20. 10. 2007

araya toplayıp topluca bertaraf etmeye çalışan tekniklerdir. Bu nedenle de toplu bertaraf alanları yakın çevrede sakıncalı sorunlara yol açar. İstanbul atık sularının Marmara Denizi'ni, Bakü atık sularının Bakü körfezi ve Hazar'ı tehdit etmesi, çöplerin ise düzensiz depolama yüzünden çevre ve insan sağlığı açısından sorunlara yolaçması gibi örnek olaylar bu tahribin ne denli büyük boyutlar da olduğunu göstermektedir. Bu ve benzeri örnekler yüzünden "Sürdürülebilir Kalkınma" yerleşim politikalarında büyük kentler yerine kırsal gelişmenin teşvik edilmesini gerekli kılmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının Türkiye ve Azerbaycan açısından taşıdığı anlam üzerinde de durmak gerekir. Türkiye'de ve Azerbaycan'da birinci derecede öncelikli hedef, yeni teknolojiler ve eğitilmiş çiftçiler eliyle toprakların daha verimli kullanımının sağlanması olmalıdır. Az toprak kullanarak çok ürün almak sürdürülebilir kalkınmanın gereğidir. Nehir ve göllerin kalitesini bozan, yiyecek ve suları kirleten kimyasal gübrelere ve zararlıları öldürücü ilaçların aşırı kullanımından sakınmak gerekir. Kuraklığı, erozyonu ve tuzlanmayı önlemek için modern sulama tekniklerinin uygulanması ve suyun daha dikkatli kullanılması şarttır.

Toprak erozyonu ve verimli arazilerin kaybı her yıl artan miktarda tarım toprağının yok olmasına yol açmaktadır. Verimi arttırmak üzere fazladan kullanılan kimyevi gübre ve tarım ilaçları ise yüzey ve yeraltı sularını kirletmektedir, insanların ve yetiştirilen hayvan sürülerinin etkisiyle doğal alanlar ve ormanlar yok olmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan'da denizlerde ve diğer iç sularda kirlenmenin olumsuz etkilerine ilave olarak mevcut su ürünleri stokları varlıklarını sürdürebilecekleri seviyenin epeyce üstünde avlanmaktadır.

Kirletmeyen tekniklerin kullanımı öncelikle gelişmiş ülkeler de uygulama alanına konulmaktadır. Zira, bu ülkelerde doğal kaynaklar daha büyük baskı altındadır. Ayrıca, küçük ve orta ölçekli sanayilerde yoğunlaşan özel sektör yatırımlarında bu teknoloji duyarlılığı daha anlamlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'da fosil yakıtların termik enerji santrallerinde, endüstriyel tesislerde ve şehirlerdeki yoğun kullanımı, atmosferdeki CO₂ oranına katkıda bulunarak global çevre sorunlarına yolaçtığı gibi; daha da önemlisi, yerel boyutlu ciddi hava kirliliği problemlerine yaratmaktadır. Bu anlamda "Sürdürülebilir Kalkınma" bir yandan CO₂, SO₂, NOX gibi havayı kirleten ve asit yağışlarına yolaçan gaz emisyonlarını azaltan teknolojileri endüstride kullanmak, bir yandan da, fosil yakıtların dışındaki enerji türlerini geliştirmek olarak anlaşılmalıdır.

Türkiye ve Azerbaycan'da benimsenen serbest piyasa ekonomisi modelinde devlet kuruluşlarının yeni yatırım gerektiren teknoloji kullanımında daha az esnek olması dolayısıyla, bu gibi sanayi kuruluşları çoğunlukla daha savurgan ve dolayısıyla daha kirletici olabilmektedir. Çoğunlukla devlet memuru olan devlete ait sanayi tesislerinin yöneticileri, çevre endişelerinin de devlet tarafından benimsenen ve önlem alınması öngörülen sorunlar olduğunu

bilmezden gelmeye eğilimlidirler. Atamayla getirildikleri görevlerinde başarı kriteri olarak ortaya konan faktörler arasında "çevreyi kirletmeden üretim yapma" fikri bulunmamaktadır.

2. Sürdürülebilir Kalkınma

2002 Johannesburg Zirvesi'nin teması olan "Sürdürülebilir kalkınma" klasik tanımıyla doğal kaynakların hatta 'hava' ve 'iklim'in akıllıca, tüketmeden, yok etmeden ve dengesini bozmadan kullanılarak ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürekliliğini sağlamayı hedeflemiştir. Diğer bir amacı da teknolojiyle hızlı büyüme sonucu artan ve küreselleşen adaletsizlikleri azaltmak olmuştur. Fakat toplamda ve oransal olarak artan fakir dünya nüfusunun ekonomik büyümeye ve tüketimle üretim artışına dayalı yapısı ile adaletsizlikleri azaltıp, gidererek refahı yayarak kurtarılması hedefinin küreselleşen ekolojik sorunları da çözerek gerçekleştirilme olasılığı var mıdır sorusu henüz yanıtlanamamıştır.⁶

Sürdürülebilir kalkınmanın yaygın olarak bilinen tanımlardan birisi "Ortak Geleceğimiz" raporunda geçmektedir: "Gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden taviz vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma". Bu tanımın altında, sosyal, ekonomik, ve çevresel maliyetler ve faydalar noktasında adalet fikri yatmaktadır. Ancak, sürdürülebilir kalkınmaya yakın zamanlarda getirilen tanımlar, insan-merkezli bir unsur barındırmalarına rağmen, esasen çevreyi düşünmektedir.⁷

Sürdürülebilir gelişme, kavramın ortaya çıkışından bu yana "bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini göz ardı etmeyen gelime biçimi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda gelişme, ihtiyaçlar ve gelecek nesiller ana kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Burada büyüme, ekonomik sistemin büyüklüğünü ve fiziksel yayılmayı ifade etmektedir. Gelişme ise sosyal, ekonomik, kültürel boyutları olan, ilerleme gibi niteliksel bir kavramı belirtmektedir. Sürdürülebilir gelişme, doğanın kendini yenileme ve verimliliğini koruma kapasitesine saygılı olmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla doğal kaynakların ve kentsel yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, taşıma kapasitesi önemli kavramlardan bir tanesidir.⁸

⁶ A. Engin Duygu, "Küreselleşme ve Çevresel Etkileri," TMMOB V. Enerji Sempozyumu, 21-23 Aralık 2005, Ankara, s. 590-605

⁷ Teslim Şekur, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Kalkınmakta Olan Ülkelerin Şehirleri," Habitat II Kent Zirvesi, İstanbul 96, Uluslararası Bilimsel Toplantılar, 3-12 Haziran 1996, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Cilt 2, s.100-101

⁸ İŞGED, "İstanbul Bağcılar İlçesi Kentleşme Dinamikleri," Araştırma Raporu, (Haz. Aykut Karaman, Dilek Erden Erbey, Ebru Firidin Özgür) Mayıs 2007, İstanbul, s. 53

Küresel boyuttaki çevre sorunlarının ancak küresel mücadele ile çözümlenebileceği gerçeğinden hareketle 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi, hem çevrenin yanı sıra sosyal boyutu da içeren daha kapsamlı bir sürdürülebilir kalkınma kavramına öncülük etmiş, hem de genel çevresel politika amaçlarının spesifik ve somut eyleme dönüşmesini sağlayacak ulusal yönetimlerin sivil toplum örgütleri ile yeni iletişim yolları üretmesine zemin hazırlayarak mevcut sorunlar hakkında “kamu bilincinin” oluşumuna yol açmıştır.⁹

2. Türkiye ile Azerbaycan Arasında Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması

2.1. Amaç

Özel program ve projeler aracılığıyla çevre kirliliğinin önlenmesine ve çevrenin korunmasına ilişkin karşılıklı işbirliğinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

2.2. İşbirliği Alanları

Taraflar arasında çevresel işbirliği ile ilgili başlıca alanlar şunlar olacaktır:

1. Doğa koruma,
2. Korunan alanların yönetimi,
3. Biyoçeşitliliğin korunması,
4. Çevre alanında Türkiye ve Azerbaycan'ın her ikisinin de taraf olduğu Uluslar arası Sözleşmelerin uygulanması,
5. Hazar Denizinin ve Karadeniz çevresinin korunması,
6. Çevresel Etki Değerlendirmesi,
7. Atık Yönetimi,
8. İklim Değişikliği,
9. Meteoroloji işleri,
10. İ. Orman Yönetimi,
11. Ağaçlandırma,
12. Taraflarca ortak ilgi konusu olarak görülen herhangi bir alan.

2.3. İşbirliği Biçimleri

Taraflar sıralanan konular üzerinde aşağıdaki şekillerde işbirliği yapacaklardır:

1. Ortak bilimsel-teknik araştırmalar/programlar,
2. İşbirliği projelerinin geliştirilmesi,
3. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri ve en iyi çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin bilimsel-teknik bilgi ve belgenin değişimi,

⁹ Murat Ali Dulupçu, “Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler,” Dış Ticaret Dergisi, Yıl 6, Sayı 20, (Ocak 2001)

4. En iyi çevre teknolojilerinin değişimi,
5. Görevlilerin, uzmanların, araştırmacıların ve hükümet dışı kuruluş mensuplarının değişimi,
6. Eğitim programları, toplantılar, konferanslar ve sempozyumlar düzenlenmesi,
7. Taraflarca gerekli görülen diğer işbirliği yöntemleri.
8. Ayrıca bu anlaşma ile, Çevre koruma alanında çalışan hükümet ve hükümet dışı kuruluşların temsilcileri arasında işbirliğinin teşvik edilmesi sağlanacaktır.

2.4. İşbirliğinin Uygulanması

Anlaşmanın yürürlüğe girmesini takiben, her bir Taraf anlaşma kapsamındaki işbirliği faaliyetlerinin yönetiminden sorumlu olmak üzere Ulusal Koordinatör tayin edecektir. Taraflar birbirlerine Ulusal koordinatörlerinin ismini bildireceklerdir. Taraflar birbirlerine yazılı bildirimde bulunarak ulusal koordinatörün vekilini atayabilirler.

Tarafların Ulusal Koordinatörleri, bu Anlaşma kapsamında öngörülen işbirliği faaliyetinin somut açıklamasını içeren yıllık Çalışma Programları hazırlayacaklardır.

Karşılıklı rıza ile, Ulusal Koordinatörler bu anlaşma kapsamındaki faaliyetleri görüşmek veya çevre koruma alanında işbirliğine ilişkin diğer konuları görüşmek üzere herhangi bir zamanda toplanabilir.

Karşılıklı mutabakata varılarak, Taraflar ulusal mevzuatları ile uyumlu olarak, işbirliği sonuçlarını üçüncü Taraflarla paylaşabilirler.

Anlaşmanın yorumlanması ya da uygulanmasından kaynaklanabilecek herhangi bir anlaşmazlık, Taraflar arasında müzakere yoluyla çözülecektir.

Bu anlaşma, iki Tarafın her birinin sonuçlandığı diğer uluslar arası anlaşmalardan kaynaklanan Tarafların hak ve yükümlülüklerine halel getirecek şekilde yorumlanamaz.

2.5. Anlaşmanın Yürürlüğe Girmesi ve Değiştirilmesi

Tarafların karşılıklı mutabakatı ile bu anlaşmaya ilave yapılabilir veya Anlaşma değiştirilebilir.

Anlaşmanın sona ermesi, Anlaşma gereğince mutabık kalınan ve sona erme öncesinde başlatılan faaliyetlerin geçerliliğini etkilemeyecektir.

Anlaşma, Tarafların birbirlerine Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için devletin gerekli iç işlemlerinin uygulanması hakkında yazılı bildirim sonuncusunun diplomatik kanallarla diğer tarafa ulaşmasını izleyen günde yürürlüğe girecektir.

Anlaşma beş yıl süreyle yürürlükte kalacaktır. Taraflardan biri Anlaşmanın sona eriş tarihinden altı ay önce diğer Tarafa Anlaşmayı sona erdirme niyetini diplomatik kanallarla bildirmedeği takdirde, Anlaşmanın geçerliliği beş yıllık süreler için uzatılacaktır.

09 Temmuz 2004 tarihinde Bakü’de; Türkçe, Azerice ve İngilizce dillerinde, her üç metin de eşit olarak geçerli olmak üzere ikişer nüsha olarak imzalanmıştır. Anlaşmanın hükümlerinin yorumlanması konusunda görüş farklılığı olması durumunda İngilizce metin geçerli olacaktır.¹⁰

Değerlendirme

Geniş bir perspektifte tanımlanacak çevre politikaları dokümanı Türkiye’de ve Azerbaycan’da hem kalkınma politikalarının çevreye etkilerine ve, hem de tam zıt yönde, çevre politikalarının ekonomik sonuçlarının belirlenmesine ışık tutmalıdır. Böylece tüm ekonomik sektörler ile ilgili politikalara, çevre politikalarının entegrasyonu sağlanacak, hem ekonomik hem de çevresel kayıplar, azaltılmış olacaktır. Ayrıca, gelecekte de kalkınmayı garantileyen ve doğal kaynakları koruyucu politikalar belirlenebilecektir.¹¹

Ulusal çevre yönetimi planları hazırlanırken uluslararası deneyimlerden olabildiğince ve en hızlı şekilde yararlanılması gerekir. Kaldı ki, uluslararası toplumdaki konumları dolayısıyla, Türkiye ve Azerbaycan’da tanımlanacak çevre yönetimi stratejilerinin uluslararası ortamda ortaya konmuş stratejilerden bağımsız olarak düşünülmesi de mümkün değildir.

Sürdürülebilir kalkınma ve çevre sorunlarında mevcut duruma bakıldığında karşılaştığımız manzara şöyledir:

- a. Türkiye ve Azerbaycan’da çevre sorunlarını çözmek amacıyla mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmiş, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmıştır. Temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılık artmaktadır.
- b. Bu olumlu gelişmelere rağmen, çevre yönetim sistemleri istenilen etkinlik düzeyine getirilememiştir. Hızlı kentleşme, başta kıyı alanları ve denizler olmak üzere doğal kaynaklar üzerindeki baskıları, atıkların miktarını ve diğer çevre sorunlarını artırmıştır.
- c. Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerleşme konularındaki eksiklikler, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller oluşturmaktadır.
- d. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak ekonomik kalkınmaya imkan verecek, doğal kaynakların yönetimini sağlayacak, gelecek kuşaklara daha sağlıklı bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakacak yönde arzulanan nitelikte bir

¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Kanun No: 5423, Kabul Tarihi, 28. 10. 2005, 25985 sayı ve 06 Kasım 2005 Tarihli Resmi Gazete.

¹¹ Dr. Eyüp Zengin, “**Türkiye ve Azerbaycan’da Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Sorunları**,” I. Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı: Küreselleşme ve Milli Devlet, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yayını, 25-27 Kasım 2005, Kocaeli, s. 260

gelişme kaydedilememiştir. Ayrıca, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonu sağlanamamış, bu konuda ekonomik araçlardan yeterince faydalanılamamıştır.¹²

- e. Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesine ilişkin ihtiyaç devam etmektedir. Çevre ve kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ilkesi doğrultusunda etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre denetim sistemi kurulması konusunda mesafe kaydedilememiştir.
- f. Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemleri, çevre izleme ve ölçüm altyapısı, çevre envanterleri, istatistikler ve standartlar konularında yeterli gelişme sağlanamamıştır.
- g. Çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve alınan kararların, AB normları ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Türkiye ve Azerbaycan'da Sürdürülebilir Çevre Politikaları İçin Amaçlar, İlkeler ve Politikalar şunlar olmalıdır:¹³

- a. İnsan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak esas olmalıdır.
- b. Ulusal Çevre Eylem Programları kapsamında belirlenen öncelikli faaliyetler gözden geçirilmeli uygulanması için başlıca ilgi grupları arasında eşgüdüm sağlanmalı; çevre sorunlarının çözümüyle doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında işbölümü ve işbirliği sağlanmasına yönelik mekanizmalar geliştirilmeli; çevre sorunlarına yönelik çözümlerde toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilmelidir.
- c. Ulusal Çevre Eylem Programları güncelleştirilmeli ve yasal bir çerçeveye kavuşturulmalıdır. Ulusal Çevre Eylem Programları uygulamalarının da sağlıklı bir şekilde izlenmesi amacıyla sürdürülebilir kalkınma göstergeleri geliştirilmelidir.
- d. Çevresel yönetim kapasitesi geliştirilmeli, çevre yönetim araçlarının kullanımı etkin hale getirilmelidir.
- e. Çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla entegrasyonunda ekonomik araçlardan yararlanılmalıdır.
- f. Uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanan politikalar ve stratejilerin Türkiye ve Azerbaycan gerçekleri de dikkate alınarak AB normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanmalıdır.

¹² Dr. Eyüp Zengin, "Küreselleşme, Çevre Sorunları ve Sürdürülebilir Kalkınma," II. Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı, Almatı, 2008, s. 182

¹³ Dr. Eyüp Zengin, "Türkiye ve Azerbaycan'da Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Sorunları," I. Türk Dünyası Sosyologlar Kurultayı: Küreselleşme ve Milli Devlet, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yayını, 25-27 Kasım 2005, Kocaeli, s. 262

- g. Çevre ve kalkınma ile ilgili veri ve bilgi erişim sistemleri oluşturulmalı, çevre izleme ve ölçüm altyapısı geliştirilmeli, çevre envanterleri, istatistikler ve standartlara yönelik ihtiyaç duyulan düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.
- h. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilerek; çevresel riskler en aza indirilmelidir. Türkiye’de Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla hazırlıkları tamamlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe konulmalıdır. Korunan alanlar için yönetim planları ve uygulamasına yönelik eylem planları hazırlanmalıdır. Azerbaycan’da Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlıkları tamamlanarak yürürlüğe konulmalıdır.
- i. Çölleşme ve erozyonla etkili mücadele amacıyla, ormancılığı, tarımı, hayvancılığı, yerleşmeyi, sanayii, su kaynaklarıyla ilgili faaliyetleri, alternatif geçim kaynaklarını ve kırsal altyapının geliştirilmesini entegre olarak ele alan, Ulusal Çölleşme Eylem Planları hazırlanmalıdır.
- j. Kamu kuruluşları başta olmak üzere, bütün sektörlerde çevreye duyarlılığın artırılması ve kirliliğin önlenmesi için gerekli çalışmalar sürdürülmelidir.
- k. Hava kirliliğinin önlenmesi konusunda tüm sektörlerde emisyon faktörleri belirlenerek emisyon envanterleri çıkarılmalıdır.
- l. Sanayi politikalarının belirlenmesinde ve yeni sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojilere öncelik sağlanarak, yerel imalatçılar çevre dostu teknolojiler konusunda bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir.
- m. ÇED sürecinin daha etkin kılınması yönünde düzenlemeler yapılmalıdır.
- n. Biyoteknolojik uygulamalardan kaynaklanabilecek olası biyogüvenlik risklerinin en aza indirilmesi için bütüncül bir yaklaşımla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.
- o. Küresel iklim sisteminin korunması kapsamında Türkiye ve Azerbaycan’ın üzerine düşen sorumlulukları çerçevesinde; artan nüfusun gereksinimleri temel alınarak ortak fakat farklılaştırılmış yükümlülükler ilkesi doğrultusunda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) sürecine katılmak üzere çalışmalar sürdürülmelidir.
- p. Ulaştırma, enerji, sanayi ve konutlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kontrol etmek ve azaltmak amacıyla enerji verimliliğinin artırılması ve tasarruf sağlanması yönünde düzenlemeler yapılmalıdır.
- q. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını temin etmek üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- r. Türkiye ve Azerbaycan çevre konusu ile ilgili mevzuatlarını olabildiğince aynileştirmelidir.
- s. Türkiye ve Azerbaycan’ın ilgili kurumları; Çevre Bakanlıkları ve ilgili kuruluşları, Üniversiteleri, gönüllü kuruluşları arasında yaygın bir işbirliği sağlanmalı ve bu işbirliği teşvik edilerek kurumsallaştırılmalıdır.

- t. Türkiye ve Azerbaycan çeşitli uluslar arası teşkilatlarda (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi) siyasi ve ekonomik alanda gösterdikleri işbirliğini çevre sorunlarının önlenmesi ve çözülmesi konusunda da göstermelidir.
- u. Türkiye ve Azerbaycan eğitim kurumlarında çevre ile ilgili derslerin müfredatını aynileştirmek için ortak çalışma grupları oluşturmalıdır.
- v. Türkiye ve Azerbaycan “çevre mühendisliği” eğitimlerinin ders programlarında çağdaş eğitim normlarına yer vererek yeni düzenlemeler yapmalıdırlar.
- w. Türkiye; Akdeniz Eylem Planı, Karadeniz’in kirliliğe karşı korunması projelerinden elde ettiği bilgi ve tecrübeyi Azerbaycan’a aktarmalıdır. Bu bilgi ve tecrübeye sahip olacak Azerbaycan, Hazar’ın korunması ve statüsünün belirlenmesi çalışmalarında daha da aktif bir görev üstlenecektir.
- x. Türkiye, Azerbaycan’ın sahip olduğu yetişmiş kadrolardan istifade etmek için gerekli çabayı göstermelidir. Her iki ülke sahip oldukları imkanları ortak kullanmayı öğrenmelidir.

KAYNAKLAR

1. Derya Altunbaş, “Uluslar arası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye’deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış,” Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1-2, Yıl 2003-2004, s. 103-118 <http://biibf.comu.edu.tr/v2/YBD/makale/daltunbasmakale.pdf>,
2. Fuat Gündüz, “Çevre Ve Turizmin Sürdürülebilirliği,” Planlama 2004/1, s. 58-66
3. Hüseyin Çalı, “Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye’deki Gelişimi,” <http://www.caginpulisi.com.tr/21/48-49-50.htm>, 20.10.2007, Çağın Polisi Dergisi, Yıl 2, Sayı 20, Ağustos 2003.
4. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu, TÇSV Yayınları, Ankara, 1989, s:71-97.
5. Ethem Torunoğlu, “Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar,” TÜBİTAK Vizyon 2023, Panel İçin Notlar, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf, 20. 10. 2007
- a. Engin Duygu, “Küreselleşme ve Çevresel Etkileri,” TMMOB V. Enerji Sempozyumu, 21-23 Aralık 2005, Ankara, s. 590-605
6. Teslim Şekur, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Kalkınmakta Olan Ülkelerin Şehirleri,” Habitat II Kent Zirvesi, İstanbul 96, Uluslararası Bilimsel Toplantılar, 3-12 Haziran 1996, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Cilt 2, s.100-101
7. İŞGED, “İstanbul Bağcılar İlçesi Kentleşme Dinamikleri,” Araştırma Raporu, (Haz. Aykut Karaman, Dilek Erden Erbey, Ebru Firidin Özgür) Mayıs 2007, İstanbul, s. 53
8. Murat Ali Dulupçu, “Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler,” Dış Ticaret Dergisi, Yıl 6, Sayı 20, (Ocak 2001)
9. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Kanun No: 5423, Kabul Tarihi, 28. 10. 2005, 25985 sayı ve 06 Kasım 2005 Tarihli Resmi Gazete.

Summary

COOPERATION BETWEEN AZERBAIJAN AND TURKEY ON ENVIRONMENTAL PROTECTION AND ITS SUSTAINABILITY

Eyüp ZENGİN*

(The Republic of Turkey, Turkish Prime Ministry of Cooperation and Development Administration)

Environmental problems have entered into the current life in many parts of the world, as well as in Turkey and Azerbaijan for the last two decades. Increasing concerns on the rapidly increasing world population, the danger of the destruction the natural environment and the solution of pollution in the international environment are directed to the organization of an international solution.

---

* Republic of Turkey, Prime Ministry, Turkish International Cooperation and Development Administration, Expert, ezengin@yahoo.com